

Pukovnik
mr TODOR MIRKOVIĆ

Potrebe i mogućnosti nesvrstanih zemalja u razvoju i proizvodnji naoružanja i vojne opreme

Potrebe naoružavanja nesvrstanih zemalja

Potrebe naoružavanja i jačanja oružanih snaga i odbrambenih sposobnosti nesvrstanih zemalja uopšte određene su međunarodnim uslovima u kojima je nastao i razvijao se pokret nesvrstanih u celini i njegove članice pojedinačno, a i savremenom vojno-političkom situacijom u svetu.

Pokret nesvrstanih nastao je, razvijao se i jača u veoma složenim međunarodnim političkim, ekonomskim i vojnim uslovima, u uslovima raspadanja bivšeg kolonijalnog sistema, podele sveta na blokove i ogromnih disproporcija u stepenu ekonomskog i tehničkog razvoja.

U procesu raspadanja bivšeg kolonijalnog sistema i nastajanja novih samostalnih država, bivše kolonijalne sile, u nemogućnosti da se suprotstave revolucionarnim kretanjima, tražile su određene kompromise, kroz koje su ostavljale neka suštinska pitanja nerešena ili delimično rešena, kako bi kasnije mogle da se pojave u ulozi arbitra u rešavanju sporova koji će nastati i pokušati da vrate izgubljene pozicije. Razna veštačka rešenja, koja je ostavila dugotrajna kolonijalna vladavina, najviše su prisutna u zemljama Afrike, Bliskog i Srednjeg istoka i jugoistočne Azije. To su upravo područja akutnih kriznih žarišta i oružanih sukoba.

U velikom broju nesvrstanih zemalja i dalje se vidno zapažaju posledice kolonijalne vladavine (ekonomske, socijalne i druge), a otvorena su i mnoga etnička i druga pitanja u odnosima između pojedinih nesvrstanih zemalja, koja se pod uticajem spoljnih faktora još

više produbljuju. Društveni razvoj nekih nesvrstanih zemalja još nije dostigao takav stepen da bi pokrenuo i tražio rešenja za sva pitanja nasleđena iz prošlosti, zbog čega se može očekivati da se i u narednom periodu javljaju u oštroj formi unutrašnje i međunarodne (međudržavne) suprotnosti, pa čak i oružani sukobi unutar i između pojedinih nesvrstanih zemalja.

Mnoge nesvrstane zemlje su bogate sirovinama i materijalima od velikog ekonomskog i stratejskog značaja. Osim nafte na Bliskom i Srednjem istoku, severnoj Africi i karipskom području, značajna su radna nalazišta obojenih metala u Africi, kaučuka u jugoistočnoj Aziji i drugo. Prirodna bogatstva nesvrstanih zemalja privlače pažnju velikih sila i blokovskih zemalja, koje nastoje da obezbede svoje prisustvo i uticaj posebno u zemljama i područjima bogatim naftom. Sve to dovodi do povremenog ili stalnog ugrožavanja slobode i integriteta velikog broja nesvrstanih zemalja koje su prinudene da traže rešenja za odbranu svoje slobode i nezavisnosti.

Važne pomorske i komunikacijske pravce (Suecki i Panamski kanal, Malajski arhipelag i dr.), koji presecaju područja nesvrstanih zemalja, velike sile iz ekonomskih i stratejskih razloga nastoje da kontrolišu, što takođe ugrožava bezbednost mnogih nesvrstanih zemalja. Na bezbednost nesvrstanih zemalja bitno utiče i to što je sve izraženiji interes velikih sila i blokova za pojedine stratejski važne regione, kao što su Sredozemlje, Bliski i Srednji istok i severna Afrika.

Nesvrstane zemlje spadaju u grupu nerazvijenih zemalja ili zemalja u razvoju. Naponi koje one ulažu na planu svog ekonomskog razvoja i uspostavljanja novog međunarodnog ekonomskog poretka već daju početne rezultate, ali se jaz između razvijenih i zemalja u razvoju sve više povećava. To je takođe jedan od glavnih uzroka produbljivanja sadašnjih i nastajanja novih kriznih žarišta i oružanih sukoba u području nesvrstanih zemalja. Teškoće sa kojima se suočavaju nesvrstane zemlje i nastojanje velikih sila da i dalje koriste njihova prirodna bogatstva, veoma se često koriste kao povod za spoljne nasrtaje i ugrožavanja suvereniteta i integriteta nekih nesvrstanih zemalja. Valja istaći da je prema Međunarodnom institutu za istraživanje mira u Štokholmu, u posleratnom periodu (1945 — 1975) u svetu bilo 119 ratova u ukupnom trajanju 350 godina, a prema podacima iz sovjetske vojne štampe u periodu između 1945 i 1974. godine, u svetu je bilo 468 lokalnih ratova i sukoba: 180 u Aziji, 117 u Africi, 135 u Južnoj Americi i 36 u Evropi. Američka institucija »Brukings« u svojoj studiji »Uloga oružanih snaga u spolj-

noj politici SAD« navodi da su oružane snage SAD između 1946. i 1975. godine u 215 slučajeva korišćene u podršci spoljne politike, a jedan francuski institut u svojoj studiji »Ratovi u poslednjih 200 godina« navodi 79 »velikih« ratova posle drugog svetskog rata. Razlike u navedenim podacima proizlaze iz različitih gledišta na vrstu i karakter sukoba i one nisu od bitnog značaja. Bitno je to da u čitavom posleratnom periodu nije bilo ni jednog jedinog daha ili časa, a da se negde u svetu nije vodio rat manjih ili širih razmera, kao i to da je većina tih sukoba bila u područjima koje pokrivaju nesvrstane zemlje. I u sadašnjim uslovima, u raznim delovima sveta (na Bliskom i Srednjem istoku, u jugoistočnoj i jugozapadnoj Aziji, južnoj i severnoj Africi i u Latinskoj Americi), akutna su brojna žarišta, od kojih su neka pretvorena ili prete da se pretvore u otvorene oružane sukobe. Sve to uslovljava potrebu naoružavanja i preduzimanja ostalih odbrambenih mera nesvrstanih zemalja.

Na potrebu naoružavanja nesvrstanih zemalja utiče i opšta međunarodna vojno-politička situacija, koja — ionako nepovoljna, u novije vreme još više se pogoršava. Već nekoliko godina detant je u zastoju, a odnosi između Zapada i Istoka, odnosno između SAD i SSSR-a se pogoršavaju. Trka u naoružavanju se nastavlja, pa čak i ubrzava, a odvija se u vertikalnom i horizontalnom smislu. Trku u naoružavanju podstiču i vode velike sile i blokovske zemlje, koje neprekidno usavršavaju postojeće i razvijaju nove vrste i tipove oružja i oruđa, povećavajući na taj način stokove naoružanja i vojne opreme u raznim delovima sveta. Međutim, trka u naoružavanju se širi i horizontalno, tako da gotovo više nema zemlje, bez obzira na veličinu i ekonomsku moć, koja nije zahvaćena tom trkom i da ne nabavlja ili teži proizvodnji i nabavkama savremene ratne tehnike, bilo da su te nabavke motivisane stvarnim potrebama odbrane bilo težnjom za postizanje prestiža u regionu. Trkom u naoružavanju zahvaćene su i mnoge nesvrstane zemlje, posebno one iz područja Bliskog i Srednjeg istoka i jugoistočne Azije, a delom i iz centralne i južne Afrike, tj. zemlje iz područja akutnih kriza i žarišta sukoba.

Od ukupnih vojnih rashoda u svetu, koji dostižu iznos od oko 450 miliona američkih dolara¹ ili više od jedne milijarde dolara dnev-

¹ Prema publikaciji »Balans vojnih snaga« (Military Balance) za 1978—79. godinu. Međunarodni institut za istraživanje mira u Stokholmu (SIPRI) vojne rashode u svetu u istom periodu (u 1978. g.) procenjivao je na oko 400 milijardi dolara. Razlika proizlazi iz drugačije procene vojnih rashoda SSSR-a (prema »Balansu vojnih snaga« 133, a prema SIPRI 64 milijarde dolara). U međuvremenu, tj. u prošloj godini vojni rashodi u svetu su narasli za daljih 10—12%, tako da se sada cene na oko 500 milijardi dolara.

no, prosečno tri četvrtine se odnosi na vojne rashode zemalja NATO i VU, a jedna četvrtina na ostale zemlje. Nesvrstane zemlje u tome učestvuju sa relativno malim procentom (10—12%), ali i to je — s obzirom na njihove ograničene ekonomske mogućnosti i ogromne potrebe privrednog razvoja, za njih veoma veliko opterećenje. Sve su to uslovi koji utiču na položaj i bezbednost nesvrstanih zemalja i objektivno uslovljavaju potrebu daljeg naoružavanja većine od njih, mada realna odbrambena snaga pokreta nesvrstanih ne leži, i ne treba da se oslanja, na vojnoj moći, već je ona pre svega u njegovom jedinstvu, akcionoj sposobnosti, širokoj političkoj platformi i ogromnom moralnom prestižu.

Oslonac na vlastite snage

Jedno od osnovnih političkih načela i strategijskih opredeljenja pokreta nesvrstanih jeste nepripadanje vojno-političkim organizacijama i blokovima pod pokroviteljstvom velikih sila. Taj princip nesvrstane zemlje, u osnovi, poštuju. Među nesvrstanim zemljama nema ni jedne koja bi istovremeno pripadala i pokretu nesvrstanih i nekoj od glavnih vojno-političkih grupacija kao što su NATO i VU ili bivši paktovi SEATO i CENTO. Istovremeno, dosta je nesvrstanih zemalja koje imaju zaključene bilateralne vojne ugovore sa blokovskim silama, pre svega o vojno-ekonomskoj saradnji i obuci vojnog kadra. Svojevremeno je znatan broj novooslobođenih, odnosno nesvrstanih zemalja primao besplatnu vojnu pomoć od SSSR i drugih socijalističkih zemalja, a neke nesvrstane zemlje su primale vojnu pomoć SAD i evropskih zemalja NATO. Međutim, danas je mali broj nesvrstanih zemalja koje primaju besplatnu vojnu pomoć. One naoružanje i vojnu opremu nabavljaju uglavnom na bazi ekonomskih aranžmana uz eventualne kreditne i druge olakšice. Razlog tome je, s jedne strane, želja velikih sila i industrijski razvijenih zemalja da prodajom naoružanja i opreme ostvare velike profite, a, s druge strane, težnja nesvrstanih zemalja da se oslobode zavisnosti i obaveza koje im nameću ili pokušavaju da nametnu zemlje davaoci vojne pomoći. Nesvrstane zemlje, prema tome, u očuvanju svoje nacionalne nezavisnosti i teritorijalnog integriteta, u načelu, ne oslanjaju se na velike sile i blokove, već pre svega na sopstvene snage, moralnu podršku i materijalnu pomoć nesvrstanih zemalja i drugih miroljubivih i progresivnih snaga.

Osnove ekonomske i vojne moći nesvrstanih zemalja

Grupaciju nesvrstanih zemalja karakteriše brojnost ljudskog faktora, ali i usitnjenost država, nizak dohodak po stanovniku (izuzetak su zemlje bogate naftom), niska tehnološka baza, niska stopa ekonomskog rasta i visoka stopa prirasta stanovništva. Devedeset i jedna država (uključujući Palestinski oslobodilački pokret) koje su učestvovala na Samitu nesvrstanih u Havani septembra 1979. godine, kao punopravni članovi pokreta nesvrstanih, obuhvata 1.672 miliona stanovnika, što je više od jedne trećine ukupnog broja stanovnika u svetu. Međutim, samo u jednoj nesvrstanoj zemlji (Indiji) živi skoro jedna polovina od ukupnog broja stanovnika nesvrstanih zemalja, a samo još jedna nesvrstana zemlja (Indonezija) ima više od 100 miliona stanovnika. Tri nesvrstane zemlje (Bangladeš, Nigerija i Pakistan) imaju između 50 i 100 miliona stanovnika, a veliki je broj nesvrstanih zemalja koje imaju mali ili veoma mali broj stanovnika (v. prilog br. 1). Slično je i u pogledu bruto-nacionalnog dohotka. Devedeset zemalja, punopravnih članova pokreta nesvrstanih, ima bruto-nacionalni dohodak od oko 765 milijardi dolara godišnje ili prosečno 457 dolara po stanovniku. To nije beznačajan iznos, ali kada se posmatra poreklo ili struktura tog dohotka, onda je slika znatno drugačija. Samo jedna nesvrstana zemlja (Indija) ima bruto-nacionalni dohodak veći od 100 milijardi dolara, a četiri nesvrstane zemlje (Saudijska Arabija, Iran, Indonezija i Jugoslavija) imaju bruto-nacionalni dohodak između 50 i 100 milijardi dolara. Trinaest nesvrstanih zemalja ima bruto-nacionalni dohodak između 10 i 50 milijardi dolara, a sve ostale nesvrstane zemlje su ispod tog nivoa. (33 nesvrstane zemlje imaju bruto-nacionalni dohodak manji od po jednu milijardu dolara).

Za sagledavanje osnova ekonomske i vojne moći nesvrstanih zemalja sa stanovišta njihovih mogućnosti da materijalnotehnički obezbede svoje oružane snage, vredni su pažnje i pokazatelji o nacionalnom dohotku po stanovniku. Među nesvrstanim zemljama ima onih koje ostvaruju veoma visok dohodak po stanovniku, kao na primer Kuvajt (14.980 dolara), Ujedinjeni Arapski Emirati (14.230 dolara), Saudijska Arabija (8.040 dolara), Katar (12.740), Libija (6.910), Bahrein (4.100), Gabon (3.580) i Singapur (3.260 dolara). Međutim, sve te zemlje imaju veoma nisku tehničku bazu i sve su, osim Saudijske Arabije, malobrojne tako da je i ukupan iznos bruto-nacionalnog dohotka u tim zemljama relativno mali. Sedamnaest nesvrstanih

zemalja (Alžir, Argentina, Gabon, Irak, Iran, Jamajka, Jordan, Jugoslavija, Kipar, Malezija, Malta, Oman, Panama, Sejšeli, Surinam i Trinidan i Tobago) imaju dohodak po stanovniku između 1.000 i 3.000 dolara, ali i te zemlje, osim Jugoslavije, Argentine i Iraka, imaju mali broj stanovnika, pa je i njihova masa bruto-nacionalnog dohotka relativno mala. Osim toga, i ova grupa nesvrstanih zemalja, izuzev Jugoslavije, ima nisku tehnološku bazu i zbog toga ograničene mogućnosti za razvoj i proizvodnju naoružanja i vojne opreme. Sve ostale nesvrstane zemlje imaju dohodak manji od po 1.000 dolara po stanovniku, ali neke od njih, kao Indija, Indonezija, Bangladeš, Pakistan, Nigerija i Vijetnam, imaju veliki broj stanovnika, pa i relativno veliku masu bruto-nacionalnog dohotka. Međutim, i te zemlje imaju nisku tehnološku osnovu (izuzetak predstavlja Indija), što limitira njihove mogućnosti u pogledu samostalnog razvoja i proizvodnje savremenog naoružanja i vojne opreme.

Bitan činilac vojne moći i odbrambene sopsobnosti nesvrstanih zemalja jesu njihove oružane snage, koje su istovremeno i glavni korisnici naoružanja i vojne opreme. Mirnodopski sastav oružanih snaga 72 nesvrstane zemlje, uključujući Palestinski oslobodilački pokret, obuhvata 7,330.550 ljudi.² Međutim, i tu postoje velike razlike. Neke nesvrstane zemlje imaju brojčano jake i dobro opremljene oružane snage, a neke, u stvari ogromna većina nesvrstanih zemalja, malobrojne ili simbolične. Najbrojnije oružane snage ima Indija (1,096.000 ljudi), zatim Vijetnam (1,023.000) i NDR Koreja (650.000 ljudi). Relativno jake oružane snage imaju takođe Egipat (395.000 ljudi), Iran (415.000)³ i Pakistan (429.000 ljudi). Devet nesvrstanih zemalja: Argentina, Burma, Etiopija, Indonezija, Irak, Jugoslavija, Kuba, Nigerija i Sirija, imaju oružane snage jačine između 100.000 i 300.000 ljudi, a sve ostale nesvrstane zemlje imaju malobrojne ili sasvim malobrojne oružane snage.

Glavnina oružanih snaga nesvrstanih zemalja grupisana je na azijskom kontinentu. Samo šest azijskih nesvrstanih zemalja (Indija, Indonezija, Iran, Pakistan, Vijetnam i NDR Koreja) ima u oružanim snagama oko 3,852.000 ljudi ili više od 50% ukupnog broja oružanih snaga nesvrstanih zemalja. Druga jaka grupacija oružanih snaga nesvrstanih zemalja je u području Bliskog i Srednjeg istoka. Većinu

² Zemlje za koje su u izvorima korišćenim u izradi priloga br. 1 postojali podaci o oružanim snagama nesvrstanih zemalja. Ostalih 19 nesvrstanih zemalja su uglavnom države sa malim brojem stanovnika, pa su i njihove oružane snage, ukoliko ih imaju, neznatne.

³ Stanje pre islamske revolucije; sadašnje oružane snage Irana su verovatno znatno manjeg brojnog stanja.

ostalnih afričkih zemalja čine relativno male zemlje, pa su i njihove oružane snage relativno malobrojne. Međutim, znatan broj tih zemalja su novooslobođene i posljednjih 10 — 15 godina njihove oružane snage su jačale, a takva je tendencija uglavnom i danas.

Vojni rashodi nesvrstanih zemalja

Osim masom bruto-nacionalnog dohotka, mogućnosti nesvrstanih zemalja u razvoju i proizvodnji naoružanja i vojne opreme određene su i količinom novčanih sredstava koja one izdvajaju za vojne potrebe. Šezdeset četiri nesvrstane zemlje,⁴ za održavanje, jačanje i modernizaciju svojih oružanih snaga izdvajaju godišnje oko 55 milijardi dolara ili približno 7% od ukupnog nacionalnog dohotka tih zemalja. Međutim, visina vojnih rashoda pojedinih zemalja varira zavisno od visine njihovih bruto-nacionalnih dohodaka i učešća vojnih rashoda u njihovoj raspodeli.

Samo jedna nesvrstana zemlja (Saudijska Arabija) ima vojni budžet veći od 10 milijardi dolara, tj. 14,2 milijarde, godišnje,⁵ jedna nesvrstana zemlja (Iran) ima vojni budžet veći od 5 milijardi dolara (9,9 milijardi)⁶ i jedna (Indija) — veći od tri milijarde (3,7). Jedanaest nesvrstanih zemalja (Argentina, Egipat, Indonezija, Irak, Jugoslavija, NDR Koreja, Kuba, Nigerija, Pakistan, Sirija i Vijetnam) izdvajaju za potrebe svojih oružanih snaga između jedne i tri milijarde dolara godišnje svaka. Sve ostale nesvrstane zemlje imaju neznatne vojne budžete — manje od po jednu milijardu dolara godišnje, što znači da su njihove mogućnosti za samostalan razvoj i proizvodnju naoružanja i vojne opreme minimalne ili uopšte ne postoje. Relativno mali ukupan iznos, a naročito usitnjenost vojnih rashoda nesvrstanih zemalja ukazuje na njihove ograničene mogućnosti u razvoju i proizvodnji naoružanja i vojne opreme.

Industrijski razvijene zemlje izdvajaju prosečno 10% od ukupnih svojih vojnih rashoda za istraživanje i razvoj novih sistema oružja, a 25 — 30% za proizvodnju i nabavku naoružanja i opreme.

⁴ Za ostalih 26 nesvrstanih zemalja i Palestinski oslobodilački pokret ne raspolaže se podacima, ali su to uglavnom zemlje koje imaju malobrojne oružane snage, pa su i njihovi vojni budžeti neznatni.

⁵ U iznos od 14,2 milijarde dolara verovatno su uključena i planirana sredstva za nabavku savremenog naoružanja i u nekoliko narednih godina.

⁶ Iznos od 9,9 milijardi dolara odnosi se na planirana sredstva za 1979. godinu, tj. iz perioda pre islamske revolucije. U sadašnjim uslovima Iran verovatno izdvaja znatno manja sredstva za svoje oružane snage.

Kada bi se ti procenti primenili i na nesvrstane zemlje, onda bi one mogle da izdvoje do 5,5 milijardi dolara za istraživanje i razvoj i oko 15 milijardi za proizvodnju i nabavku novog naoružanja i opreme. To su relativno mali iznosi, posebno kada se imaju u vidu troškovi istraživanja i razvoja savremenih borbenih sredstava i da ogromna većina nesvrstanih zemalja nema razvijene institute, laboratorije i pogone za proizvodnju naoružanja i opreme. One bi morale znatan deo svojih vojnih rashoda da izdvajaju za razvoj i izgradnju vojno-ekonomske i vojno-tehničke infrastrukture. Veoma je mali broj nesvrstanih zemalja koje su postigle značajnije rezultate na tom planu. Samo nekoliko nesvrstanih zemalja, kao Indija, Pakistan, Egipat i Jugoslavija imaju razvijeniju vojnu industriju. Te zemlje, posebno Indija i Jugoslavija, postigle su zapažene rezultate i u razvoju i u proizvodnji savremenog naoružanja i vojne opreme. Nekoliko drugih nesvrstanih zemalja, uključujući Iran, Irak, Vijetnam, NDR Koreju, Etiopiju, Alžir, Argentinu, Peru i dr., takođe ulaže znatne napore u razvoj vojne industrije, ali zbog nedostatka tehničkih i drugih uslova, naročito stručnog kadra, rezultati su i dalje ograničeni.

U oblasti istraživanja, razvoja i proizvodnje naoružanja i vojne opreme, od svih nesvrstanih zemalja za sada Indija ima najveće mogućnosti. Ona raspolaže sa nekoliko desetina laboratorija i istraživačkih centara i sa nekoliko hiljada vojnih inženjera i tehničara. Ima takođe razvijenu i dobro organizovanu vojnu industriju. Njena poznata grupacija vojnih proizvođača Ordnance Equipment Factories Group angažovana je na proizvodnji naoružanja i municije, a koncern Hindustan Aeronautics, Ltd u proizvodnji aviona i avionskih motora. Indija raspolaže i pogonima za proizvodnju borbenih i pomoćnih vojnih vozila, inženjerijske opreme i sredstava veze. Nekoliko brodogradilišta Indije angažovano je na izradi ratnih brodova. Ona ima ambiciozne planove i razrađene programe za dalji razvoj vojnog naučnoistraživačkog rada i vojne industrije kako bi obezbedila još veću proizvodnju naoružanja i vojne opreme za potrebe svojih oružanih snaga i za izvoz.

Egipat je, posle revolucionarnih promena 1952. godine, uložio značajne napore u razvoj sopstvene vojne industrije. Osvojio je proizvodnju raznih vrsta eksploziva i baruta, PP i PT-mina, ručnih bombi, nekih vrsta oružja i oruđa i municije za pešadijsko i artiljerijsko naoružanje. Uložio je značajne napore i u razvoj raketne i avionske tehnike, ali rezultati na tom planu su dosta skromni, ug-

lavnom zbog nedostatka stručnog kadra. Pakistan ima razvijenu industriju za proizvodnju pešadijskog naoružanja i municije, a planira osvajanje proizvodnje i složenijih sistema oružja i oruđa.

Naša zemlja ima bogatu tradiciju u razvoju i proizvodnji naoružanja i vojne opreme. Zbog raznih okolnosti i objektivnih potreba (politički i ekonomski pritisci, vojne pretnje), Jugoslavija je u posleratnom periodu ulagala velike napore u razvoj vojnog naučnoistraživačkog rada i izgradnju vojne industrije, što je dalo i odgovarajuće rezultate. Jugoslavija danas, samostalno i u kooperaciji sa nekim stranim zemljama proizvodi gotovo sve vrste oružja i oruđa — od puške do aviona⁷ i podmiruje do 80% potreba svojih oružanih snaga u naoružanju i opremi, a u okviru vojnoekonomske saradnje deo proizvoda vojne industrije i izvozi, pre svega u nesvrstane zemlje.

Zavisnost nesvrstanih zemalja od uvoza naoružanja i vojne opreme

Zbog ograničenih ekonomskih i tehničko-tehnoloških mogućnosti, nesvrstane zemlje su u velikoj meri zavisne od stranih izvora snabdevanja svojih oružanih snaga. Izuzev malog broja nesvrstanih zemalja koje su uspele da osvoje proizvodnju i složenijih sistema oružja, ogromna većina nema razvijenu vojnu industriju i upućena je pretežno ili u celosti na uvoz naoružanja i vojne opreme, a i na pomoć u obuci vojnog kadra, održavanju i eksploataciji vojne opreme i drugo. U opremanju oružanih snaga nesvrstanih zemalja posredstvom izvoza naoružanja i vojne opreme učestvuju obe vojne supersile i NR Kina, a i industrijski razvijene evropske zemlje. Najveći izvoznici naoružanja i vojne opreme u nesvrstane zemlje su, SAD i SSSR, a zatim Francuska i Velika Britanija.

U politici izvoza naoružanja i vojne opreme velike sile, osim što ostvaruju ekonomsku korist, teže ostvarivanju i svog vojno-poli-

⁷ »Naše su oružane snage danas opremljene najrazličitijim borbenim i neborbenim sredstvima, počev od automatskih i poluautomatskih pušaka, lakih puškomitraljeza, ručnih bacača, bestrajnih topova, minobacača, haubica i topova, do višecevnih raketnih bacača, oklopnih transportera, mlaznih aviona, raznih vrsta površinskih brodova, podmornica i mnogih drugih sredstava ratne tehnike, koja su stvorili naši konstruktori, a proizvele domaće fabrike ili sagradila naša brodogradilišta... Naša vojna industrija proizvodi takođe svu municiju za streljačko naoružanje i artiljerijska oruđa, barut i razne vrste eksploziva, sredstva veze, neborbena vozila, sredstva za radiološku, biološku i hemijsku zaštitu, intendantsku i sanitetsku opremu i drugo« (»Narodna armija«, Beograd, 7. decembar 1978. godine).

tičkog prestiža i proširivanju sfera uticaja. One pri tome polaze od procena da oružane snage u mnogim nesvrstanim zemljama imaju značajnu društvenu ulogu i zbog toga nastoje da ostvare uticaj najpre u oružanim snagama, a zatim, preko njih, i na unutrašnja i spoljnopolićka kretanja zemalja — uvoznica.⁸

Izvoz naoružanja i vojne opreme velike sile često podvode pod oblik vojne pomoći. Polazeći sa tog stanovišta, one pokušavaju da ga uslove određenim političkim ustupcima, koje postavljaju u oštrijoj formi onda kada zemlja — uvoznica pokuša da vodi politiku koja se sukobljava sa političkim interesima i strategijskim ciljevima zemlje — izvoznice. Tada, po pravilu, dolazi do obustave daljih isporuka naoružanja i rezervnih delova, što može da ima dalekosežne političke, ekonomske i vojne posledice, naročito ako je zemlja — uvoznica orijentisana samo na jednu zemlju ili grupu blokovskih zemalja i ako do toga dođe u uslovima spoljnih pretnji, pritiska i neposrednog ugrožavanja teritorijalnog integriteta zemlje — uvoznice. U takvim uslovima moraju se potražiti drugi izvori snabdevanja oružanih snaga, a svaka nagla preorijentacija u uvozu naoružanja i vojne opreme uslovljava izmene u organizaciji i formaciji jedinica, preobuku kadra i drugo. Sve je to skup, složen i dugotrajan proces, u kojem je stepen borbene gotovosti oružanih snaga zemlje — uvoznice znatno niži od normalnog.

Potrebe i mogućnosti međusobne saradnje nesvrstanih zemalja

Nepovoljna vojno-politićka situacija u svetu, koja će se verovatno nastaviti i u narednom periodu, naročito nastojanje velikih sila i blokova da obezbede prisustvo i uticaj na unutrašnji razvoj nesvrstanih zemalja, ukazuje na zaključak da će mnoge nesvrstane zemlje morati i ubuduće da ulažu znaćajne napore za jaćanje i izgradnju svojih oružanih snaga i odbrambenih mogućnosti uopšte. Zbog toga traćnja naoružanja i vojne opreme na trćištu nesvrstanih zemalja će i dalje rasti. Ogranićene finansijske mogućnosti i niska tehnićko-tehnoloćka baza ogromne većine nesvrstanih zemalja upućivaće ih i dalje na spoljne izvore snabdevanja svojih oružanih snaga naoruža-

⁸ U izveštaju senatskog komiteta za spoljne odnose Kongresa SAD o Zakonu o međunarodnoj bezbednosnoj pomoći i kontroli izvoza naoružanja iz 1976. g., pored ostalog, kaće se: »Prodaja naoružanja, za dobro ili zlo, postala je glavno oruće amerićeke spoljne politike...«.

njem i vojnom opremom. Dosadašnji snabdevači, velike sile i industrijski razvijene zemlje, javljaće se i ubuduće kao glavni proizvođači i ponuđači naoružanja i vojne opreme na svetskom tržištu, a svoje isporuke će verovatno i dalje uslovljavati političkim i vojnim ustupcima. Međutim, uporedo s tim povećavaće se mogućnosti i nekih nesvrstanih zemalja u razvoju i proizvodnji naoružanja i vojne opreme, a time i mogućnosti međusobnog podmirivanja nesvrstanih zemalja tim potrebama bez uslova i ucena.

U svojoj dosadašnjoj aktivnosti i međusobnoj saradnji, nesvrstane zemlje su vojnoekonomsku saradnju stavljale u drugi plan ili je uopšte nisu uspostavljale.⁹ Opređeljivanjem za politiku nesvrstanih i odbacivanjem politike vezivanja za blokove, mnoge zemlje su pristupile pokretu nesvrstanih i sa stanovišta odustajanja od svih oblika multilateralne vojne saradnje, odustajale su čak i od vojnoekonomske saradnje koja bi se ostvarivala između samih nesvrstanih zemalja. Nesvrstane zemlje, međutim, objektivno nemaju razloga da se ograđuju od takve vrste saradnje koja bi proizlazila iz konkretnih uslova i potreba, i za podudarnosti osnovnih interesa i ciljeva, posebno onda kada se dovodi u pitanje njihova sloboda, nezavisnost i integritet.¹⁰ Razvijanje i unapređivanje vojnoekonomske saradnje, naročito ako se ona ostvaruje u ratu ili u uslovima neposredne ugroženosti jedne ili više nesvrstanih zemalja, ne znači organizovanje nesvrstanih zemalja u poseban (treći) vojni blok ili stvaranje nove blokovske grupacije. To podrazumeva pre svega širu i intenzivniju saradnju u razvoju, istraživanju i proizvodnji naoružanja i vojne opreme, pomoć u obuci vojnog kadra i, što je najvažnije, u pružanju moralne, materijalne i druge pomoći onoj nesvrstanoj zemlji ili grupi zemalja čija bi sloboda i nezavisnost bili ugroženi.¹¹

⁹ Savezni sekretar za narodnu odbranu, general armije Nikola Ljubičić, u svojoj knjizi »Opštenarodna odbrana — strategija mira«, o tome, pored ostalog, kaže: »Nesvrstani su uvidali da su, boreći se za mir i bezbjednost svijeta zapostavili čak i najosnovnije oblike međusobne saradnje kojima bi doprinosili očuvanju sopstvene slobode i nezavisnosti...«.

¹⁰ O tome general Ljubičić u navedenom delu, pored ostalog, kaže: »...poslednjih godina povećala se potreba da nesvrstane zemlje prisno sarađuju u svom pripremanju za odbranu. To prije svega radi odvrćanja od agresije, ali i radi slamanja agresora u ratu... i radi otklanjanja posljedica agresije...«.

¹¹ »Mnoge nesvrstane zemlje kupuju gro oružja za svoju vojsku od velikih sila, a upravo su ti izvori snabdijevanja veoma nepouzđani u najkritičnijim trenucima. Izlaz je u još čvršćem oslanjanju na sopstvene izvore i u svestranom razvijanju naučne, tehničke i ekonomske saradnje među nesvrstanim zemljama, pa i u vojnoj sferi«. (N. Ljubičić, navedeno delo, str. 225).

P R E G L E D

ekonomskog i vojnog potencijala nesvrstanih zemalja

Red. broj	Zemlja	Broj stanovnika	Brojno stanje oružanih snaga	Nacionalni dohodak		Vojni budžet (miliona dolara)
				Bruto (miliona dolara)	Po stanovniku (dolara)	
1	2	3	4	5	6	7
1	Alžir	17,910.000	88.800	22.567	1.260	605
2	NR Angola	6,739.000	40.000	2.022	300	98
3	Republika Argentina	26,056.000	132.900	33.345	1.210	1.500
4	Republika Afganistan	20,339.000	90.000	4.881	240	61
5	Bahrein	267.000	2.300	1.095	4.100	98
6	NR Bangladeš	80,558.000	76.500	7.250	90	115
7	NR Benin	3,286.000	2.250	756	230	6
8	Republika Bocvana	710.000		440	620	
9	SR Burma	31,512.000	169.500	4.727	150	164
10	Republika Burundi	3,966.000	4.500	555	140	8
11	Kraljevina Butan	1,232.000		172	140	
12	Centralnoaf. Repub.	2,300.000	1.200	575	250	7
13	Republika Čad	4,197.000	5.200	588	140	35
14	AR Egipat	38,741.000	395.000	15.496	400	2.169
15	Rep. Ekvat. Gvineja	322.000		100	310	
16	Džibuti	110.000		50	450	
17	Etiopija	28,925.000	221.600	3.471	120	526
18	Republika Gabon	534.000	1.300	1.912	3.580	53
19	Republika Gambija	553.000		127	230	
20	Republika Gana	10,475.000	20.000	4.085	390	155
21	Republika G. Volta	6,319.000	9.000	1.011	160	21
22	Grenada	97.000		51	530	
23	Koop. Rep. Gvajana	827.000	2.000	455	550	
24	NR Gvineja	4,646.000	8.650	976	210	11
25	Rep. Gvineja Bisao	544.000		109	200	
26	Republika Indija	625,018.000	1,096.000	112.503	180	3.720
27	Republ. Indonezija	143,282.000	239.000	51.582	360	1.470
28	Republika Iran	11,907.000	222.000	22.147	1.860	2.020
29	Islam. Republ. Iran	33,400.000	415.000	68.804	2.060	9.940
30	Jamajka	2,085.000		2.314	1.110	
31	Jemen. Arap. Republ.	7,078.000	36.600	4.105	580	79

1	2	3	4	5	6	7
32	NDR Jemen	1,797.000	20.800	755	420	56
33	Hašim. Kralj. Jordan	2,780.000	67.200	2.648	1.050	381
34	SFR Jugoslavija	21,107.000	259.000	50.446	2.390	2.810
35	Ujed. Rep. Kamerun	6,666.000	8.500	3.065	460	61
36	Demokrat. Kampučija	8,606.000	40.000	602	70	
37	Šeikat Katar	98.000	4.700	1.247	12.740	61
38	Republika Kenija	14,377.000	12.400	2.444	170	80
39	Republika Kipar	640.000	10.000	1.344	2.100	
40	Republ. Kolumbija	25,048.000	67.500	21.792	870	215
41	NR Kongo	1,440.000	7.000	778	540	37
42	NDR Koreja	16,651.000	650.000	12.155	730	1.200
43	Republika Kuba	9,464.000	189.000	7.666	810	1.170
44	Država Kuvajt	1,129.000	11.000	16.811	14.890	336
45	NDR Laos	3,464.000	48.550	312	90	29
46	Kraljevina Lesoto	1,440.000		403	280	
47	Republika Liban	3,056.000	8.750	2.873	940	235
48	Republ. Liberija	1,796.000	5.250	808	450	
49	Libijska Arapska Al Džamahirija	2,440.000	42.000	16.860	6.910	448
50	Maldavska Republika	112.000		10	90	
51	Federacija Malezija	12,600.000	64.500	13.734	1.090	693
52	DR Madagaskar	8,520.000	10.500	2.130	250	21
53	Republika Mali	5,994.000	4.450	720	120	29
54	Kraljevina Maroko	18,245.000	98.000	12.224	670	916
55	Republika Malta	332.000	1.000	719	2.160	9
56	Mauricijus	909.000		754	830	
57	Islamska Republika Mauritanija	1,320.000	9.450	356	270	
58	NR Mozambik	9,678.000	24.000	1.355	140	117
59	Kraljevina Nepal	13,136.000	20.000	1.576	120	14
60	Republika Niger	4,859.000	2.150	1.069	220	5
61	Savez. Rep. Nigerija	66,628.000	173.000	37.312	560	1.750
62	Rep. Obala Slonovače	5,152.000	4.950	4.328	840	143
63	Sultanat Oman	817.000	19.200	2.100	2.570	688
64	Palest. Oslob. Pokret	2,080.000	20.000			
65	Republika Panama	1,771.000		2.161	1.220	
66	Islam. Rep. Pakistan	75,278.000	429.000	17.314	230	1.050
67	Republika Peru	16,520.000	92.000	12.225	740	406
68	Republika Ruanda	4,455.000	3.750	802	180	8
69	Kralj. Saud. Arabija	9,522.000	44.500	76.557	8.040	14.180

1	2	3	4	5	6	7
70	Republika Sejšeli	62.000		66	1.060	
71	DR San Tome i Prinsipe	82.000		40	490	
72	Republika Senegal	5.110.000	8.350	1.737	340	48
73	Republ. Siera Leone	3.470.000	3.000	729	210	5
74	Republika Singapur	2.308.000	36.000	7.524	3.260	410
75	Arap. Republ. Sirija	7.845.000	227.500	7.296	930	2.040
76	DR Somalija	3.354.000	46.500	436	130	38
77	DR Sudan	16.130.000	62.900	5.130	320	244
78	Republika Surinam	448.000		945	2.110	
79	Kraljev. Svazilend	497.000		293	590	
80	DSR Šri Lanka	13.971.000	13.700	2.654	190	27
81	Ujed. Rep. Tanzanija	16.073.000	51.700	3.697	230	140
82	Republika Togo	2.348.000	3.250	751	320	
83	Republika Trinidad i Tobago	1.100.000		3.201	2.910	
84	Republika Tunis	6.065.000	22.300	5.762	950	145
85	Republika Uganda	12.535.000	21.000	3.134	250	
86	Ujed. Arap. Emirati	236.000	25.150	3.358	14.230	750
87	SR Vijetnam	47.872.000	1.023.000	8.138	170	1.100
88	Republika Zair	26.376.000	20.500	5.602	210	164
89	Republika Zambija	5.347.000	14.300	2.567	480	310
90	Zelenortska Republ.	306.000		49	160	
91	Zimbabve	6.740.000		3.235	480	
UKUPNO		1.672.137.000	7.330.550	765.070		55.430

Osnovni izvori podataka:

»Atlas — zemlje sveta«, prilog »Politici« od 16. marta 1980. godine.

»Balans vojnih snaga« (The Military Balance) 1979—1980. godine, London oktobar 1979. god.

»Godišnjak Međunarodnog instituta za istraživanje mira« (The Stockholms International Peace Research Institute Yearbook), London 1979.

»Međunarodna politika« br. 707 od 16. IX 1979.

UVOZ NAORUŽANJA I VOJNE OPREME NESVRSTANIH ZEMALJA

Red. broj	Kupci	Primarni i sekundarni snabdevači						
		SAD	V. Bri- tanija	Fran- cuska	Ostale zemlje NATO	SSSR	Kina	Ostale socijal. zemlje
1	Alžir			sek.		prim.		sek.
2	Angola					prim.		sek.
3	Argentina	sek.	prim.					
4	Afganistan					prim.		
5	Bahrein		prim.					
6	Bangladeš		sek.			prim.		
7	Burma	prim.	sek.					
8	Čad			prim.				
9	Egipat ¹	prim.	sek.					
10	Etiopija					prim.		sek.
11	Gabon			prim.				
12	Gana	sek.	prim.					
13	Indonezija ²	prim.	sek.					
14	Gornja Volta				sek.	prim.		
15	Gvineja					prim.		
16	Indija		sek.			prim.		sek.
17	Irak				sek.	prim.		sek.
18	Iran ³	prim.	sek.			sek.		
19	Jamajka	prim.						
20	Jemen (Južni)					prim.	sek.	
21	Jemen (Severni)		prim.			sek.		
22	Jordan	prim.	sek.					
23	Kamerun			prim.	sek.			
24	Katar		prim.					
25	Kenija	sek.	prim.					
26	Kipar		prim.		sek.			
27	NDR Koreja					prim.		
28	Kongo				sek.	prim.		
29	Kuba					prim.		sek.
30	Kuvajt	sek.	prim.			sek.		sek.
31	Laos					prim.		sek.
32	Liban		sek.	prim.				
33	Libija			sek.		prim.		sek.

Red. broj	Kupci	Primarni i sekundarni snabdevači						
		SAD	V. Britanija	Francuska	Ostale zemlje NATO	SSSR	Kina	Ostale socijal. zemlje
34	Malezija	sek.	prim.					
35	Mali			prim.				
36	Maroko	prim.		sek.		sek.		
37	Mauritanija			prim.				
38	Mozambik					prim.		
39	Nepal		prim.					
40	Niger			prim.	sek.			
41	Nigerija		prim.			sek.		
42	Obala Slonovače			prim.				
43	Oman	sek.	prim.					
44	Pakistan			prim.			prim.	
45	Peru			prim.	sek.	sek.		
46	S. Arabija	prim.	sek.					
47	Senegal		prim.					
48	Singapur	prim.	sek.					
49	Sirija		sek.	sek.		prim.		sek.
50	Somalija ⁴		prim.		sek.			
51	Sudan	prim.	sek.					
52	Šri Lanka		prim.			sek.		
53	Tanzanija			sek.			prim.	
54	Tunis			prim.	sek.			
55	Uganda			sek.		prim.		
56	UA Emirati	sek.	prim.	sek.				
57	Vijetnam					prim.		sek.
58	Zambija					prim.		sek.
59	Zair		prim.		sek.	sek.		

prim. = primarni snabdevači
sek. = sekundarni snabdevači

¹ Do 1973. godine, primarni snabdevači SSSR i druge socijalističke zemlje.

² Do 1965. godine, primarni snabdevači SSSR i druge socijalističke zemlje.

³ Posle islamske revolucije (februar 1979. godine), obustavljen uvoz savremenog naoružanja i vojne opreme iz SAD.

⁴ Do 1975. godine, primarni snabdevači SSSR i druge socijalističke zemlje.

I z v o r i :

Godišnjak Međunarodnog instituta za istraživanje mira u Stokholmu o naoružanju i razoružanju u svetu (World Armaments and Disarmaments SIPRI Yearbook), London 1979.

»Balans vojnih snaga« (The Military Balance) 1979—1980, London 1979.